

การศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของอายตนะในสหายตนวิภังคสูตร
ANALYTICAL STUDY OF THE IMPORTANCE OF THE SENSE - FIELD IN
SAḶĀYATANA VIBHAṄGASUTTA

พระมหาภาธร อาภาธโร (อินทะพูล)* อธิเทพ ผาธา** อุทัย สติมัน***

Phramaha Patorn Abhākdhārō (Inthapool), Athithep Phatha, Uthai Satiman

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มุ่งศึกษาการศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของอายตนะในสหายตนวิภังคสูตร โดยผู้วิจัยกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ 2 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของสหายตนวิภังคสูตร (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของอายตนะในสหายตนวิภังคสูตรระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า

1) สหายตนวิภังคสูตรเป็นพระสูตรขนาดกลางอยู่พระไตรปิฎกเล่มที่ 12 ว่าด้วยเรื่องของการจำแนกอายตนะ เป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่บรรดาพระภิกษุผู้ที่กำลังปฏิบัติธรรม ณ วัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี โดยทรงมีพระประสงค์ให้เหล่าพระภิกษุมีความรู้ในเรื่องของอายตนะอย่างถ่องแท้ สามารถที่จะแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมได้ โดยสาระของเรื่องอายตนะในสหายตนวิภังคสูตรนั้น เป็นเรื่องของการจำแนกการทำงานของอายตนะภายในและอายตนะภายนอก และจิต กล่าวคือเมื่ออายตนะภายใน 6 ได้แก่ จักขุ (ตา) โสต (หู) ฆานะ (จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กาย (กาย) และมโน (ใจ) กับอายตนะภายนอกหรืออารมณ์ 6 ได้แก่ รูป (รูป) สัททะ (เสียง) คันธะ (กลิ่น) รส (รส) โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ต้องกาย) ธรรมารมณ์ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ) มากกระทบ

* Department of Buddhism Tipitaka Studies Science, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

** Department of Buddhism Tipitaka Studies Science, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

*** Department of Buddhism Tipitaka Studies Science, Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

กันก็จะเกิดวิญญาณ จากนั้นก็เกิดผัสสะและเวทนา มโนปวิจาร 18 สัตตบท 36 อุเบกขา 2 และ การพึงวิปัสสนาขั้นสูงก็คืออตัมมยตา ซึ่งเป็นการสอนลำดับขั้นของการทำลายกิเลสผ่านกระบวนการของอายตนะ ทำให้สามารถบรรลุธรรมได้ 2) การวิเคราะห์พบว่า ความรู้เรื่องอายตนะ 12 ในสหายตวิภังคสูตรนั้นมีคุณค่า คือ (1) ทำให้เกิดมีการฝึกจิต (2) ทำให้เกิดความสำรวมในศีล (3) ทำให้กิเลสไม่เข้าสู่จิตใจ (4) ทำให้เป็นผู้มีชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท และ (5) ทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ทั้งปวงได้

คำสำคัญ: อายตนะ, สหายตวิภังคสูตร

ABSTRACT

In this thesis, the researcher aims to study An Analytical Study of the Importance of the Āyatana in Saḷāyatana Vibhaṅga Sutta. There are two objectives in this thesis namely; (1) to study the content and the principles of Buddhist teaching in Saḷāyatana Vibhaṅga Sutta. (2) An Analytical Study on the Importance of the Āyatana in Saḷāyatana Vibhaṅga Sutta. The methodology the is documentary research and using an analysis by the descriptive method.

The findings of this research as following:

1) Saḷāyatana Vibhaṅga Sutta is a medium-sized sutta, and it is the ¹²th edition of the Tipitaka on the classification of Āyatana. It is a sutta that the Buddha showed to the monks who were practicing at Chetawan temple Savatti City. The Lord Buddha want to make the monks who listen his sermon have more clearly knowledge of the Āyatana and then they can solve their problems related to the practice. By The essence of the Āyatana in Saḷāyatana Vibhaṅga Sutta is a matter of classification of the function of the Ajjhattikāyatana or internal sense-fields and the Bāhirāyatana or external sense-fields and the mind. Said that when the Ajjhattikāyatana or internal sense-fields 6 include 1) Cakkhu : the eye 2) Sota : the ear 3) Ghāna : the nose 4) Jivhā : the tongue 5) Kāya : the body 6) Mana : the mind and the Bāhirāyatana or external sense-fields 6 include 1) Rūpa : form; visible

objects 2) Sadda : sound 3) Gandha : smell; odour 4) Rasa : taste 5) Phoṭṭhabba : touch; tangible objects 6) Dhamma : mind-objects come to reach together, then it will be the soul and then arises contact and Feeling, Manopavicāra or mind touching 18, Sattapada or lesson to learning 36, Upekkhā or equanimity 2, and Vipassanā or the highest insight meditation that is Atammayatā, which teaches the hierarchy of the destruction of the passions through the process of Āyatana which can attaining enlightenment. According to the analysis, the knowledge of Āyatana 12 in the Saḷāyatana Vibhaṅga 2) Sutta is worthwhile such as (1) it causes mental training. (2) To makes the Self controlled in the precepts. (3) Cause the passion does not enter the mind. (4) To make a living with carelessness; (5) to make all the suffering.

Keywords: The Sense – Field, Salayatana Vibhangasutta.

1. บทนำ

ในพระพุทธศาสนานั้นได้มีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการรับรู้โลกภายนอกและภายในจากปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ถือว่าเป็นกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีต่อโลกผ่านหลัก คำสอนที่ชื่อว่า “อายตนะ” หมายถึงที่ต่อหรือแดน หมายถึงที่ต่อกันให้เกิดความรู้แดน เชื่อมต่อให้เกิดความรู้หรือแหล่งที่มาของความรู้ แปรอย่างง่าย ๆ ว่าทางรับรู้มี 6 อย่าง ดังที่เรียกในภาษาไทยว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ โลกนั้นปรากฏลักษณะอาการแก่มนุษย์เป็นส่วน ๆ ด้าน ๆ ไปเท่าที่มนุษย์จะมีแดนหรือเครื่องมือสำหรับรับรู้ คือเท่ากับจำนวนอายตนะ 6 นั่นเอง สิ่งที่ถูกหรือลักษณะอาการต่าง ๆ ของโลกเรียกชื่อว่าอายตนะเหมือนกัน ดังนั้น แดนต่อความรู้ภายในจึงเรียกว่าอายตนะภายใน มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทวาร หรืออินทรีย์ 6 และแดนต่อความรู้ภายนอกเรียกว่าอายตนะภายนอก ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สิ่งต้องกาย และสิ่งที่ใจนึก โดยทั่วไปนิยมเรียกว่า อารมณ์ (Phra Bruhmagunabhorn (P.A.Payutto), 2009) หรือหมายถึงเครื่องรู้และสิ่งที่รู้ เช่น ตาเป็นเครื่องรูรูปร่างเป็นสิ่งที่รู้ ในพระพุทธศาสนา หมายถึง จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กาย ใจ เรียกว่าอายตนะภายใน เป็นเครื่องติดต่อกับอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ (Royal Academy, 2003) ซึ่งคำสอนที่ว่าด้วยเรื่องของอายตนะหรือแดนที่รับรู้โลกทั้งภายในและภายนอกนี้ ถือว่าเป็นคำสอนที่มีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา

อนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องอายตนะไว้มากมายในพระไตรปิฎก เช่นทรงแสดงความสำคัญของอายตนะไว้ในสัพพสูตร ว่าสิ่งทั้งปวงนั้นก็ คือตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับโณภูฏัพพะ ใจกับธรรมารมณ์ และตรัสไว้ในทิวติยอปริชานนสูตร ว่าบุคคลจะสิ้นความทุกข์เมื่อกำหนดรู้คล้ายกำหนดสิ่งทั้งปวงนี้ได้ ทรงแสดงเรื่องความสัมพันธ์ของโลกและอายตนะไว้ในโลกสมุททสุตฺตว่า โลกเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เพราะอาศัยอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกันแล้วเกิดการรับรู้เท่านั้น โดยตรัสสอนในกระแสแห่งปฏิจสมุปบาทอันแสดงให้เห็นว่าบุคคลไม่ควรหลงไหลคิดฟุ้งซ่านไปกับโลกภายนอก แต่ควรสนใจโลกภายในตนเอง เพราะเป็นที่เกิดของกระบวนการทั้งสายเกิดทุกข์และสายดับทุกข์ที่แท้จริง

นอกจากนั้นทรงตรัสสอนอาทิตตปริยายสูตร ต่อเหล่าชฎิลบุขาไฟมีอุรเวลกัสสปเป็นต้นเหล่าชฎิลทั้งหลายล้วนบรรลุธรรมเมื่อได้ฟังธรรมที่เกี่ยวกับอายตนะทั้ง 6 ที่ร้อนติดไฟลุกทั่วด้วยไฟราคะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ ตลอดจนร้อนด้วยทุกข์อันมีชาติชรามรณะ เป็นต้น กล่าวได้ว่าอายตนะเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะชีวิตรับรู้การมีอยู่และการเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งปวงก็โดยอาศัยอายตนะทั้ง 6 คู่นี้เท่านั้น อายตนะถือได้ว่าเป็นแหล่งอำนวยให้เกิดความสุข ความทุกข์ แก่จิตใจเป็นแหล่งให้เกิดโลก เป็นที่ปรากฏของโลกเป็นสิ่งที่ทั้งปวงของชีวิตก็คือโลกนั่นเอง

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่า คำสอนเรื่องอายตนะนั้น ถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงนำมาสอนเหล่าพระสาวก เนื่องจากเป็นคำสอนที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการปฏิบัติธรรม อันจะเป็นพื้นฐานของการนำไปสู่การบรรลุธรรมในขั้นสูง นอกจากการที่ทรงแสดงอายตนะในพระสูตรสำคัญ ๆ แล้ว พระพุทธองค์ยังทรงสอนเรื่องการแบ่งอายตนะไว้ในพระสูตรขนาดย่อย ๆ อีกหลายพระสูตร ได้แก่ ในสหายตนวิกังคสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรว่าด้วยการจำแนกอายตนะ 6 ประการ โดยพระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายขณะประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี โดยมีพระประสงค์ให้ภิกษุเหล่านั้นศึกษาธรรมอันเนื่องด้วยอายตนะ 6 ที่สำคัญเหตุเกิดของพระสูตรนี้จัดอยู่ในประเภทปรัชญาสาสยะ มีใจความสำคัญ คือ พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า จะทรงแสดงธรรมเนื่องด้วยอายตนะ 6 ที่สำคัญให้ฟัง เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จึงทรงแสดงว่า ผู้ไม่รู้เห็นอายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 วิญญาณ 6 สัมผัส 6 เวทนาที่เกิดจากสัมผัส 6 ย่อมยินดี หมกมุ่น ลุ่มหลง เห็นเป็นคุณ ฉะนั้นอุปาทานขันธ 5 ประการ ตัณหา ความกระวนกระวาย ความเดือดร้อน ความเร่าร้อน จึงเจริญขึ้น เขาจึงแสวงทุกข์ทางกายบ้าง ทางใจบ้าง ส่วนผู้รู้เห็นมีนัยตรงกันข้าม จากนั้นทรงอธิบายต่อไปว่า สำหรับผู้รู้เห็นตามความเป็นจริง อริยมรรคมีองค์ 8 ย่อมเจริญขึ้น ธรรมเหล่าอื่นคือสติปัญญา 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 ก็เจริญเต็มที่ ด้วยสมณะและวิปัสสนาของ

เขาย่อมเคียงคู่กันไปจนสามารถกำหนดรู้ธรรมที่ควรกำหนดรู้ (ชั้น 5) ธรรมที่ควรละ (อวิชชา และภวตัณหา) เจริญธรรมที่ควรเจริญ (สมณะและวิปัสสนา) ทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง (วิชชา และวิมุตติ) ซึ่งถือว่าเป็นแนวคำสอนที่มีความชัดเจนมากในการทำความเข้าใจเรื่องของอายตนะกับหลักธรรมต่าง ๆ ได้ดี

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่า คำสอนเรื่องอายตนะในสหายตนวิมังคสูตร ถือเป็นคำสอนที่มีความน่าสนใจ และสามารถที่จะเชื่อมโยงกับการศึกษาคำสอนในเรื่องอายตนะที่ปรากฏในพระสูตรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้หลายพระสูตร อันจะเป็นการเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสำคัญของคำสอนเรื่องอายตนะของพระพุทธศาสนาได้ดี และมีคุณค่าเกี่ยวกับการนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตอีกด้วย ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้ศึกษาพระไตรปิฎก จึงมีความต้องการที่จะศึกษาประเด็นเรื่องการวิเคราะห์ความสำคัญของอายตนะในสหายตนวิมังคสูตร เนื่องจากต้องการทำความเข้าใจในตัวหลักคำสอนและการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงกับหลักคำสอนเรื่องอายตนะที่ปรากฏในที่อื่น ๆ และยังต้องการทราบถึงคุณค่าและการนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาโครงสร้างเนื้อหาของสหายตนวิมังคสูตร
- 2.2 เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของอายตนะในสหายตนวิมังคสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสืบค้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร (Document at Research) ที่เกี่ยวข้องกับศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของอายตนะในสหายตนวิมังคสูตร โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทั้งในพระไตรปิฎก และอรรถกถา ฎีการวมถึงเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยมีวิธีการวิจัยดังนี้

3.1 รวบรวมเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ เอกสารอ้างอิงทางพระพุทธศาสนา เป็นต้นว่า พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และเอกสารวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของอายตนะในสหายตนวิมังคสูตร

3.2 รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ งานวิจัย เอกสารวารสารที่เกี่ยวข้อง

3.3 รวบรวม เรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ

4. สรุปผลการวิจัย

สหายตนวิมังคสูตร เป็นพระสูตรที่กล่าวถึงการจำแนกหลักธรรมเรื่องอายตนะทั้ง 6 เอาไว้อย่างชัดเจนมาก ซึ่งพระพุทธองค์ทรงจำแนกอายตนะก็สืบเนื่องมาจากการที่ภิกษุทั้งหลายยังมีความสงสัยหรือยังไม่เข้าใจในเรื่องของอายตนะ ทำให้ไม่สามารถที่จะบรรลุธรรมหรือเข้าถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้เนื่องจากการบรรลุธรรมนั้น จะต้องทำการดับอายตนะให้ได้เสียก่อน หากดับอายตนะไม่ได้เสียแล้ว ก็จะไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้เลย เนื่องจากอายตนะนั้นเป็นจุดเชื่อมต่อที่ทำให้กิเลสไหลเข้าสู่ใจ หากไม่ปิดประตูให้ดีแล้ว กิเลสก็วิ่งเข้าสู่ใจ ใจก็จะปรุงแต่งเหมือนเดิม ดังนั้น ทางที่ดีของการเรียนรู้เรื่องอายตนะก็คือ การหาทางดับอายตนะให้ได้ แต่การที่จะดับอายตนะก็ไม่ใช่ง่ายเนื่องจากว่าอายตนะเป็นจุดเชื่อมต่อของโลก ซึ่งจิตมีธรรมชาติอย่างเดียวก็คือกวัดแกว่งและวิ่งหาอารมณ์ผ่านอายตนะภายในคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ดังนั้น หากอายตนะยังไม่นิ่ง หรือยังไม่ได้รับการฝึกฝนเพื่อให้เหมาะสมกับการงาน อายตนะก็จะเป็นประตูที่นำไปสู่การสร้างกิเลสอยู่เช่นเดิม

การศึกษามาทั้งหมดพบว่า สหายตนวิมังคสูตร เป็นพระสูตรที่พระพุทธองค์ทรงตรัสด้วยความมุ่งหวังของการสร้างองค์ความรู้ให้กับบรรดาเหล่าพระภิกษุ จึงจัดเป็นพระสูตรประเภทปรัชญาสยะ คือมุ่งการสอนเพื่อการสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้ฟัง และเป็นประเภทปุจฉาสิกะ คือเป็นพระสูตรที่มุ่งให้เกิดการถามและการตอบระหว่างพระองค์กับเหล่าสาวก ส่วนที่มาของพระสูตรนี้ ก็คือพระสูตรนี้เป็นพระสูตรที่ทรงแสดงที่วัดพระเชตุวันอารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐีเมืองสาวัตถี เป็นพระสูตรที่ทรงแสดงปรารภเรื่องอายตนะของพระสาวก อนึ่ง จากการศึกษาทั้งหมดจะพบว่า สหายตนวิมังคสูตร นี้มีโครงสร้างเนื้อหาที่สำคัญก็คือ (1) ด้านโครงสร้างจะพบว่าสหายตนวิมังคสูตร มีโครงสร้างที่สำคัญ 2 ประการ คือโครงสร้างในเรื่องของที่มา และโครงสร้างที่เป็นหลักธรรมมีหลักธรรมเรื่องอายตนะเป็นต้น (2) ด้านเนื้อหา เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการแสดงธรรมของพระพุทธองค์ และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในหมวดต่าง ๆ เหล่านี้ คือ (1) หมวดอายตนะ (2) หมวดวิญญาณ 6 (3) หมวดผัสสะ 6 (4) หมวดมโนปวิچار 18 (5) หมวดสัพพ 36 (6) หมวดสติปัฏฐาน 3 นอกจากนั้น จะพบว่า พระสูตรที่นำเสนอเรื่องอายตนะคล้าย ๆ กับสหายตนวิมังคสูตรอยู่หลายพระสูตร ที่ยกมาแสดงได้ เช่น (1) ฉวิโสธนสูตร (2) เสวิตัพพาเสวิ-ตัพพสูตร (3) พุทธาคุกสูตร (4) อนาถปิณฑิกโฆวาทสูตร (5) ฉันโนวาทสูตร (6) ปุณโณวาทสูตร (7) นันทโฆวาทสูตร (8) ราหุโลวาทสูตร (9) นครวินเทยสูตร (10) นันทโฆวาทสูตร นอกจากนั้นก็ยังพบว่ามีหลักธรรมที่ปรากฏในสหายตนวิมังคสูตรหลายประการ ได้แก่ (1) คำสอนเรื่องอตั้มมยตา (2) สติ (3) อุเบกขา (4) วิตกวิจารณ์การศึกษา เรื่องอายตนะในสหายตนวิมังคสูตรนั้น จะพบว่ามีองค์

ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอายตนะอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถที่จะนำมาสรุปให้เห็นภาพรวมดังต่อไปนี้

1) คำว่า อายตนะ หมายถึง จุดเชื่อมต่อแดนเป็นที่ต่อ หรือเป็นที่รับอารมณ์ของจิตซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท คือ อายตนะภายในและอายตนะภายนอก โดยที่อายตนะภายในและอายตนะภายนอกนั้น มีกระบวนการทำงานดังต่อไปนี้ เมื่ออายตนะภายในหรืออินทรีย์ 6 ได้แก่ จักขุ (ตา) โสต (หู) ฆานะ (จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กาย (กาย) และมโน (ใจ) กับอายตนะภายนอกหรืออารมณ์ 6 ได้แก่ รูป (รูป) สัททะ (เสียง) คันธะ (กลิ่น) รส (รส) โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ต้องกาย) ธรรมารมณ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ) เมื่ออายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก จะเกิดเป็นความรู้เฉพาะด้านของแต่ละอายตนะขึ้น หรือเรียกว่าวิญญาน แปลว่า ความรู้ที่เกิดขึ้น เมื่ออายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกัน เช่น ตากระทบวัตถุสิ่งหนึ่งเกิดการเห็นขึ้น เรียกว่า เกิดวิญญานทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็เหมือนกัน

ส่วนใจหรือธรรมารมณนั้น ใจเป็นสิ่งที่รับรู้เช่นกัน ยกตัวอย่างเช่นในบางขณะเราไม่ได้สัมผัสสิ่งใดจากภายนอกเลย ไม่ว่าจะทางตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่ใจ เกิดการรับรู้ขึ้นมาจากการที่นึกถึงภาพผู้ชายคนหนึ่งที่เคยเห็น (ขณะนั้นไม่มีผู้ชายคนนั้นหรือรูปของผู้ชายคนนั้นให้เห็นด้วยตา) ภาพของผู้ชายคนนั้นมาจากความจำ สิ่งที่เรารับรู้ดังกล่าวเรียกว่าธรรมารมณ ซึ่งสิ่งที่รับรู้ด้วยใจในเรื่องต่าง ๆ เกิดขึ้นเสมอ ๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ และทำให้คิดปรุงแต่งได้มากมาย ดังนั้น การรับรู้จะเกิดขึ้นได้ จะต้องมียงค์ประกอบทั้ง 3 อย่าง คือ (1) อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (2) อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ถูกต้องกาย) ธรรมารมณ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ) (3) วิญญาน คือ ความรู้สึกที่เกิดขึ้น เมื่ออายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกัน

เมื่อองค์ประกอบทั้ง 3 ข้างต้นนี้ มาประจวบกันเข้าพร้อมกันจึงเกิดเป็นผัสสะ แปลว่า การกระทบ ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญหรือจุดเริ่มต้นของการรับรู้และการเรียนรู้ ถ้าไม่มีผัสสะ การรับรู้และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นไม่ได้ หมายความว่า เมื่อผัสสะเกิดขึ้น กระบวนการก็ดำเนินต่อไป คือ จากผัสสะนำไปสู่เวทนา เวทนา หมายถึง ความรู้สึกที่มีต่ออารมณ์ที่รับรู้ นั้น ได้แก่ ความรู้สึกสุขสบาย (สุขเวทนา) ความรู้สึกไม่สบาย (ทุกข์เวทนา) หรือความรู้สึกไม่ทุกข์ไม่สุข (อทุกขมสุขเวทนา) กล่าวคือถ้าสุขสบายหรือชอบใจก็ดีนรรปรารถนา (ตัณหา) ถ้าไม่สบายหรือไม่ชอบใจก็อยากให้พ้นจากสภาพนั้น ๆ (วิภวตัณหา) ซึ่งความสุขสบายหรือความไม่สุขสบายจากเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นประสบการณ์แต่ละอย่างที่ผ่านมา จิตจะจำไว้ (สัญญา) เช่น เมื่อเด็กเห็นเตารีดที่กำลังร้อนอยู่ครั้งแรกที่เห็นยังไม่รู้ว่าคืออะไร เมื่อเอามือไปจับ (ผัสสะ) เกิดการรับรู้เป็นทุกข์เวทนา

ขึ้น คือรู้สึกทุกข์เพราะความร้อนแล้วจิตเอาไปจำไว้ว่าถ้าจับเตารีดจะมีความทุกข์ เมื่อเด็กเห็นเตารีดอีกก็จะไม่จับเพราะรู้ว่าร้อนการรู้นี้มาจากความจำ และการที่เอามือไปจับหรือไม่จับนั้นต้องผ่านความคิดและเจตจำนงหรือความตั้งใจ เจตจำนงนี้ขึ้นอยู่กับเวทนาและสัญญาเป็นหลัก กล่าวคือเมื่ออายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก ตาก็รับรู้เป็นต้น จนถึงเวทนา จะเป็นการรับรู้บริสุทธิ์ตามธรรมชาติหรือกระบวนการรับรู้แบบวิวิธภูมิ

ถ้ากล่าวตามหลักการของกระบวนการรับรู้บริสุทธิ์ การรับรู้เกิดขึ้นจากอายตนะแล้วเสร็จสิ้นที่ผัสสะ กล่าวคือมีแต่องค์ธรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ยังไม่มีการคิดพิจารณาวิเคราะห์ ตัดสินใด ๆ ยังไม่มีสัตว์บุคคลตัวตนเข้ามาเกี่ยวข้องจากเวทนา สัญญา สังขาร เป็นกระบวนการรับรู้แบบเสพเสวยโลก หรือกระบวนการรับรู้แบบสังสารวิวิธภูมิ กล่าวคือมีความรู้สึกต่อสิ่งที่ตนรับรู้ เป็นความรู้สึกชอบไม่ชอบ (เวทนา) และมีการจำได้ว่าสิ่งนั้นคืออะไร (สัญญา) เมื่อเกิดการจำได้ ก็มีการคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ให้เป็นไปตามที่ตนต้องการปรารถนา (สังขาร) ด้วยแรงผลักดันของตัณหามานะ ทิฏฐิ ทำให้มองไม่เห็นสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง ติดอยู่ในทุกข์ และไม่สามารถข้ามพ้นความทุกข์ไปได้

2) กระบวนการทำงานของอายตนะในสหายนวิภังคสูตร ก็ไม่ได้แตกต่างไปจากนี้ แต่จะมีที่แตกต่างก็คือคำอธิบายเรื่องกระบวนการที่เริ่มไปจากการเกิดผัสสะไปแล้วในสหายนวิภังคสูตร จะอธิบายตามลำดับว่า (1) เมื่ออายตนะภายใน+อายตนะภายนอก=วิญญาณ=ผัสสะ กระบวนการนี้ถือว่าเป็นไปตามปกติ จากนั้น (2) เกิดมโนปริจาร(เวทนา) ในจิต คือเกิดวิตก วิจารขึ้นจากนั้น (3) ก็เกิดการพิจารณาสัตตบท 36 คือการเอาเวทนาทั้ง 36 ประการที่เกิดจากการพิจารณาสิ่งที่เป็นโสมนัส โทมนัส และอุเบกขา อย่างละ 6 จำนวน 3 รอบก็เท่ากับ 36 ประการ จากนั้น (4) การอาศัยและการละสัตตบท 36 ประการ จากนั้น (5) ก็พิจารณาอุเบกขา 2 ประเภท เมื่อมาถึงขั้นนี้ ก็จะต้องเข้าถึงวิปัสสนาขั้นสูง ก็คือ (6) ฟังอัมมมตา คือวิปัสสนาที่กิเลสไม่อาจจะเกาะเกี่ยวได้ หากพิจารณาเช่นนี้ได้ จิตก็จะบรรล

นอกจากนั้นยังพบว่า ในสหายนวิภังคสูตรยังมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับอายตนะหลายประการ เช่น (1) อายตนะกับไตรลักษณ์ (2) อายตนะกับอริยสัจ 4 (3) อายตนะกับปฏิจจนุปบาท อนึ่ง จากการวิเคราะห์ความสำคัญของอายตนะในสหายนวิภังคสูตร พบว่า อายตนะในสหายนวิภังคสูตรนั้น มีความสำคัญกับการดำเนินชีวิต คือ (1) ทำให้เข้าใจชีวิตมากขึ้น (2) ทำให้สามารถดำเนินชีวิตถูกต้องตามสูตรกัมม อยู่ เป็น (3) อายตนะมีความสำคัญในฐานะเป็นทางแห่งการดับทุกข์ (4) อายตนะมีความสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีชีวิตที่ดี นอกจากนี้ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวเคราะห์การนำอายตนะในสหายนวิภังคสูตรไปใช้ของพระเสขบุคคลและพระอเสขบุคคล พบว่า มี

การนำเอาแนวคิดเรื่องอายตนะไปใช้กับบุคคลดังต่อไปนี้ (1) การนำอายตนะในสหายนวิภังคสูตรไปใช้ของปุถุชนพบว่า นำไปใช้เพื่อ (ก) การเข้าใจกระบวนการของชีวิต (ข) ใช้เพื่อการปฏิบัติธรรม (ค) เพื่อการมองโลกให้เข้าใจโลก (2) การนำเอาคำสอนเรื่องอายตนะไปใช้ของเสขบุคคล เป็นกระบวนการทำงานของอายตนะเพื่อการพิจารณาเพื่อการบรรลุธรรม และ (3) การนำเอาคำสอนเรื่องอายตนะไปใช้ของอเสขบุคคล ก็เพื่อพิจารณาสรรพสิ่งว่าเป็นเพียงสักว่าแต่ นอกจากนั้น ในผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า อายตนะนั้นสามารถที่จะนำไปสู่การบรรลุธรรมได้ และมีผลกับการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ นอกจากนั้น การศึกษาเรื่องอายตนะยังสามารถนำมาเอาองค์ความรู้ไปใช้ในการควบคุมอายตนะได้ โดยวิธีการที่จะสามารถนำมาเป็นกรอบในการควบคุมอายตนะก็มีดังต่อไปนี้ (1) การปฏิบัติธรรมฐาน (2) พิจารณาให้เห็นเป็นเพียงสักว่าแต่ (3) รู้จักเลือกอารมณ์ (4) รู้จักการหลบหลีกอารมณ์ (5) การเผชิญหน้าอย่างมีสติ (6) อดทนเอาชนะอารมณ์ (7) โยนิโสมนสิการ (8) ปิดทวารส่วนคุณค่าที่เกิดจากการศึกษาอายตนะในสหายนวิภังคสูตร ก็คือ (8.1) ทำให้เกิดมีการฝึกจิต (8.2) ทำให้เกิดความสำรวมในศีล (8.3) ทำให้กิเลสไม่เข้าสู่จิตใจ (8.4) ทำให้เป็นผู้มีชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท (8.5) ทำให้ถึงความสิ้นทุกข์ทั้งปวง

5. ข้อเสนอแนะ

5.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

1) ควรนำเอาความรู้เรื่องของความสำคัญของอายตนะในสหายนวิภังคสูตรนี้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติธรรมหรือการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ในการปฏิบัติธรรมนั้น เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมมีอาการติดอารมณ์หรือไม่เข้าใจกระบวนการรับรู้ผ่านอายตนะแล้ว ก็สามารถที่จะนำเอาความรู้เรื่องอายตนะนี้ไปสอนหรือไปอธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดกับผู้ปฏิบัติธรรมได้ หรือในแง่ของการดำเนินชีวิต ควรที่จะนำเอาองค์ความรู้เรื่องอายตนะในสหายนวิภังคสูตรไปอธิบายหรือไปสอนว่าการดำเนินชีวิตต้องรู้จัก (1) กระบวนการทำงานของอายตนะ (2) การรับรู้อายตนะ และ (3) การควบคุมอายตนะให้มีความพอเหมาะ พอดี มีสติในการรับรู้ผ่านอายตนะ จะได้ไม่ทำให้เกิดความหลงหรือการปล่อยจิตใจไปตามการรับรู้ ทำให้เกิดความประมาทและสร้างความเสียหายให้เกิดกับตนเองได้ หากนำความรู้เรื่องอายตนะไปใช้สอนหรือเป็นข้อคิดแก่ผู้คนในสังคมให้เกิดความรู้ความเข้าใจให้มากแล้ว ย่อมทำให้เกิดผลดีกับสังคมได้

2) ควรนำเอาความรู้เรื่องอายตนะในสหายนวิภังคสูตรไปปรับสอนในสถานศึกษา ให้เด็กนักเรียน โดยอาจจะปรับเป็นวิชาการอย่างหนึ่งให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากอายตนะ เมื่อเด็กเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับอายตนะแล้ว ก็จะสามารถปกป้องตนเองจากสิ่ง

ย้วยวนได้ แต่การนำหลักการหรือองค์ความรู้ไปใช้จะต้องปรับภาษาให้ทันสมัย จนสามารถยึดโยงความเข้าใจให้เกิดกับผู้คนโดยเฉพาะผู้เรียนให้ได้ เพราะที่ผ่านมารื่องอายุตนเองโดยมากเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ เป็นเรื่องศาสนา ไม่เคยนำมาให้เด็กได้เรียน ทำให้เด็กชาวพุทธขาดความรู้ในเรื่องของหลักคำสอนส่วนนี้ไปอย่างน่าเสียดาย

3) ควรนำเอาความรู้เรื่องอายุตนเองในสหายนวิภังคสูตรไปปรับใช้ในกระบวนการรักษาจิตใจในโรงพยาบาล ด้วยการจัดเป็นโปรแกรมการสอนเรื่องการพิจารณากาย จิต ผ่านกระบวนการอายุตนเองให้กับผู้ป่วย อาจจะเป็นผลทำให้ผู้ป่วยสามารถลดความเครียดหรือความกังวลลงได้ เพราะเมื่อรู้กระบวนการที่เป็นสาเหตุแล้ว ย่อมดับอารมณ์หรือทำให้ใจรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นได้

5.2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรนำไปวิจัยในเชิงเปรียบเทียบกับประเด็นด้านการสำรวจทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการรับรู้เรื่องพระรัตนตรัย แนวคิดเรื่องการเรียนรู้เช่นอายุตนเองกับการเรียนรู้ ซึ่งยังไม่มีผู้ใดนำไปวิเคราะห์ในเรื่องดังกล่าว ซึ่งมูลบทของประเด็นนี้ ก็คืออายุตนเองกับการเรียนรู้เป็นเรื่องเดียวกัน แต่แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ในทางศาสตร์สมัยใหม่นั้นยังถือว่ามียุ่อย่างหลากหลาย หากนำเอาแนวคิดเรื่องอายุตนเองไปใช้ก็จะทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่สามารถเปรียบเทียบกับศาสตร์อื่น ๆ ทางด้านการเรียนรู้ได้

2) ควรนำไปวิจัยในเชิงประยุกต์โดยเฉพาะในเรื่องของการกระตุ้นให้สังคมรับรู้ข่าวสารแบบสัมมาทิฎฐิผ่านกระบวนการรับรู้สื่อตามแนวอายุตนเอง เช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มุ่งให้ความรู้ที่เป็นจริงกับสังคม โดยการนำความรู้ในเชิงการประยุกต์ แบบนี้ยังไม่มีผู้ใดกล้าที่จะนำไปวิจัยเลย ดังนั้น หากมีการนำไปวิจัยแบบนี้คิดว่าน่าจะได้ประโยชน์มากกว่าการหาความจริงเชิงคัมภีร์เพียงอย่างเดียว

References

- Prapromkunaporn (P.A. Payutto). (2012). *Added Buddha Dhamma*. 32nd Edition. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Religious Affairs Department. (1992). *Information from the Monks of the Primate*. Bangkok: Ministry of Education
- Ministry of Education. (1998). *Development of the Pali Canonical Education Management Model*. Bangkok : Religious Affairs Department.

Nopphamonthon Sipmunpiam and Walaiporn Siripirom. (2011). *Guidelines for the Education of Buddhist Scriptures under the National Education Act BE 1998*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Publishing House.

PhramahaWarunyu Warunyu. (2004). *The Pali Study of the Thai Sangha in Siam*. Bangkok : Arton Printing house.

Phratap Pariyatsutty. (2007). *The Priesthood and Religion*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya Publishing House.